

Odo de Deuil
De profectone Ludovici VII in orientem

(книги четвърта и пета)

Превод и коментар *Васил Нинов*

(Пристигането на кръстоносците в Константинопол. *Grandes Chroniques de France*, enluminées par Jean Fouquet, Tours, vers 1455-1460 Paris, BnF)

Преводът е направен по: Odo of Deuil. *De profectone Ludovici VII in orientem*, tr. V.G. Berry, New York, 1948

Въведение

В своето произведение¹ Одо дьо Дойл описва похода на френските кръстоносци по време на Втория кръстоносен поход² през Балканите и Мала Азия до пристигането им в Антиохия. За него се знае, че е бил монах в манастира Сен Дени и че произхожда от Дойл в долината на Монморанси. В 1147 като капелан на Луи VII поема на път с кръстоносната армия. В 1149 година се завръща с Луи във Франция, а след смъртта на абат Сюже в 1152 година става и абат на Сен Дени. Умира в 1162 година. Историята, която написва Одо, е по същество единственото средновековно произведение, посветено само на събитията от Втория кръстоносен поход.

Описанието, което ни оставя Одо дьо Дойл, на подготовката и провеждането на експедицията на Изток е изключително подробно и достоверно. Това се дължи на обстоятелството, че преди 1147 той е сред близките помощници на абат Сюже и като такъв вероятно участва пряко в организацията на пътуването, докато по време на самата експедиция, благодарение на близостта си с краля, присъства често на съветите на поклонниците и на преговорите с чуждите пратеници. Не е случаен и фактът, че в текста се забелязва сериозно влияние на френската владетелска идеология от този период. В допълнение трябва да се посочи и значителното място на стереотипите, главно негативни, в текста по отношение на Изтока и неговите народи, в частност ромеите.

1 Относно текста на Одо дьо Дойл и неговата научна употреба – Phillips, J. Odo of Deuil's *De profectioe Ludovici VII in orientem* as a source for the Second Crusade – In: *The Experience of Crusading*. Ed. by M.Bull and P.Edbury, vol.I: *Western approaches*. Cambridge, 2003, 80-96.

2 Литературата посветена на Втория кръстоносен поход е твърде многобройна. Вж. например - Berry, V.G. *The Second Crusade - A History of the Crusades*. Vol. I, ed. K.Setton, Madison, 1969, 463-512; Chalandon, F. *Les Comnène sur l'empire byzantine au Xie et XIIe siècles*. T. II *Jean II Comnène (1118-1143) et Manuel I Comnène (1143-1180)*, Paris, 1912; Bernhardt, W. *Konrad III*. Bd. II: 1142-1152. Leipzig, 1883; Kugler, B. *Studien zur Geschichte des Zweiten Kreuzzuges*. Stuttgart, 1866; Phillips, J. *The Second Crusade. Extending the frontiers of Christendom*. New Haven and London, 2007; Гагова, Кр. *Вторият кръстоносен поход на Балканите - История*, 3-4, 1997, 54-63; Същата, *Кръстоносните походи и Средновековна България*. София, 2004; Койчева, Е. *Първите кръстоносни походи и Балканите*. София, 2004.

Настоящият превод е направен по изданието на Вирджиния Бери³ и предлага поглед към възприемането на ромеите и тяхното общество от страна на западните християни през XII век.

Започва книга четвърта

Константинопол⁴, славата на гърците, богат на слава и още по-богат на притежания, се разполага във формата на триъгълник по подобие на корабно платно. Във вътрешния ъгъл са разположени Света София и двореца на Константин⁵, където е параклисът, в който се почитат светите реликви⁶. Другите две страни обаче, са заобиколени от морето и идвайки отдясно към града се намира Ръкава на Свети Георги⁷, а от ляво някакъв проток, който започвайки от Ръкава продължава цели четири мили⁸. Там е разположен дворецът, който се нарича Влахерни⁹, който, макар и построен в ниското, се издига във височина благодарение на изкусния и прекрасен строеж и посредством тройното си обкръжение предлага на обитателите си тройно удоволствие от различни гледки на морето, полята и града. Външният му вид е от почти несравнима красота, докато интериорът надминава всичко, което бих могъл да изкажа. Той е декориран със злато и различни цветове, а подът е покрит старателно и изкусно с мрамор и аз не зная какво допринася повече за ценността и красотата му – дали прекрасното изкуство или стойността на материалите, [които са използвани]. От третата страна на триъгълника на града има поле, но тази страна е укрепена с двойна стена и кули,

3 Odo of Deuil. De profectioe Ludovici VII in orientem, tr. V.G. Berry, New York, 1948.

4 Армията на френските кръстоносци е пристигнала край Константинопол на 4 октомври 1147.

5 Големият дворец бил официална императорска резиденция до времето на император Алексий I Комнин (1081-1118).

6 Сред тях трябва да бъдат отбелязани Светото копие, Светия Кръст, Трънения венец, Гвоздеи от Разпятието, Мандилиона и Камъка от Гроба Господен.

7 Босфорът.

8 Златният Рог.

9 Дворецът придобива специално значение за Комнините, а император Мануил I Комнин (1143-1180) е владетелят украсил и обогатил го основно. Неговото значение се допълва от близостта му с параклиса на Богородица Влахернска. Самият дворец е разположен на хълм и отначало не е бил в рамките на стените на града.

които се простират от морето до двореца на разстояние от почти две мили. Тук не е укрепена силно, нито пък има високи кули, но градът се осланя, както мога да преценя, на своята многочисленост и на дългия мир. Вътре между стените има свободна земя, която орат с рала и плугове и в която има градини, предоставящи на гражданите зеленчуци от всякакъв вид. Отвън идва подземен поток, който щедро дава сладка вода на града¹⁰.

Самият град е мръсен и смърдящ и на много места е обречен на постоянна тъмнина, понеже богатите закриват със своите постройки улиците и оставят мръсотията и сенките на бедните и чужденците. Там се извършват убийства и грабежи, и всякакви други престъпления, които обичат сенките. Обаче, понеже в този град се живее без правосъдие и има толкова господари, колкото богаташи и толкова крадци, колкото бедняци, то никой престъпник няма нито страх, нито респект, тъй като престъпленията не се наказват нито от закона, нито пък излизат открито на яве. И в нищо градът не спазва мярката, понеже както превъзхожда другите градове по богатства, така ги преварва и по пороци. Има също и множество църкви, които не се равняват по големина на Света София, но по хубост и които са достойни за възхищение, както поради красотата си, така и поради многобройните почитани свети реликви. В тях влизат всички, които имат възможност – едни, за да ги видят от любопитство, а други с вяра и благочестие.

Така и кралят¹¹, воден от императора¹², посети светите места и връщайки се, победен от настойчивостта на молбите, обядва с него. Този банкет имаше, както славни гости, така и задоволил слуха, устата и очите с чудесно великолепие, със скъпи ястия и радващи, достойни за възхвала, преживявания. Там, много от хората на краля се страхуваха за него, той обаче, като натоварил Бог с грижата за себе си, не се страхуваше от нищо, дълбоко изпълнен с вяра и смелост; понеже не лесно вярва, че може да бъде убит, този, който няма намерение да убива.

10 Водата в града се довеждала посредством огромни акведукти и се съхранявала в система от обширни подземни резервоари.

11 Луи VII (1137-1180).

12 Мануил I Комнин.

Макар че гърците не ни показаха никакво доказателство за коварство, то считам, че не биха показали толкова старателно обслужване, ако мислеха нещо добро. В действителност, те прикриваха своите несправедливости, които след преминаването на Ръкава трябваше да бъдат извършени. Нито бяха обвинени, когато затвориха портите на града пред множеството, понеже много от техните домове и маслинови насаждения бяха опожарени - или поради нуждата за дърва, или поради нахалството и пиянството на глупците. Кралят¹³ наказваше провинилите се с отрязване на уши, ръце и крака, но не можа да възпре тяхната лудост. Всъщност беше необходимо да се извърши едно от тези неща – или да избие хиляди, или да приеме злините, който извършваха. Така един кораб ни предлагаше достатъчно изобилен пазар, докато и пред двореца, и дори до палатките си имахме подходящ, да можеше и да продължи по-дълго, обмен на пари – по-малко от два денария за една стамина и една марка за тридесет стамини. Обаче след като посещавахме града в продължение на три дни, то вече плащахме за една стамина пет или шест денария и на дванадесет солида губехме по една марка.

Докато кралят очакваше тези, които идваха през Апулия, преминавайки от Бриндизи до Драч¹⁴, настъпи празника на Свети Дионисий¹⁵, който той отпразнува с нужното почитание. Като знаеше това императорът и като знаеше, че гърците почитат този празник, то той избра голяма група от своите клирици и след като даде на всеки от тях по една голяма свещ, украсена с многобройни цветове и злато, ги изпрати на краля и по този начин увеличи славата на празника. Тези свещеници се отличаваха от нашите по думите и по начина на служение, но те ни се понравиха със сладкото си песнопение – поради смесването на гласовете, на по-високи с пониски, на мъжки с такива на евнуси (понеже има много евнуси сред тях) очароваха душите на франките. Те също така предлагаха на гледащите удоволствие от прекрасните си жестове на тялото, от лекото си пляскане с ръце и сгъване на

13 Проблемът за дисциплината в кръстоносните армии е особено сериозен и често става повод за многобройни конфликти с населението, което поклонниците срещат по пътя си. Дисциплината, която Луи се опитва да наложи в този случай, контрастира изключително много с нехайството, което проявява според изворите германския владетел Конрад III - Kinnamos, J. Deeds of John and Manuel Comnenus, tr. Charles M. Brand, New York, 1976, lib. I, § 13.

14 Става дума за графовете на Мориан и Оверн, както и за отряда на маркиза на Монфера.

15 9 октомври 1147.

колене. Припомням тези дела на императора, за да се отличи неговото коварство, тъй като той демонстрираше приятелство, което сме свикнали да показваме само на най-близките си приятели, а всъщност таеше чувство, което не можеше да ни се хареса, освен ако не бяхме мъртви. Сигурно е, че не могат да се разберат гърците освен посредством опита или с пророчески дар!

В действителност епископът на Лангр¹⁶, отхвърляйки тяхната вяроност, презирайки подчинението им, пророкувайки злините, които по-късно почувствахме, препоръчваше да превземем града. Доказваше, че стените, от които голяма част се срути пред нашите очи, са слаби, че населението е пасивно, че без много труд и забавяне, след като бъдат разрушени акведуктите, сладките води могат да бъдат прекъснати. И говореше този мъж – мъдър по дух и свят в помислите си, че след като бъде покорен този град, то няма да е нужно да се обсаждат другите, понеже ще се подчинят с лекота и без трудности на този, който притежава столицата им. Дори добави, че у тях няма нищо християнско освен името и макар че трябва да не пречи на другите да носят помощ на християните, то преди не много години императорът потеглил на поход, за да обсади антиохийския принц. И каза: „Преди това превзел Тарс и Мамистра и много друга земя и замъци, и след като изгонил от градовете католическите епископи и ги заменил с еретици¹⁷, обсадил Антиохия¹⁸. И макар, че с всички християнски войски трябвало да прогонва близките неверници, то с тяхна помощ се стремял да унищожи християните. Обаче Господ, който знае тези неща, и бива съдия и отмъстител, поискал той сам да се рани с отровна стрела и от мъничка рана да завърши неблагочестивия си живот. Обаче самият сега управляващ [владетел], наследник на онзи престъпник, както задържа за себе си църковните права [и земи] и всичко, което баща му е конфискувал безбожно, то и той поглежда

16 Жофруа де ла Рош, епископ на Лангр 1138-1162/3, е сред най-близките сподвижници на свети Бернар от Клерво и приор на Клерво в периода 1130-1138. По време на похода е в конфликт с епископа на Лизьо Арнулф, за което свидетелства *Historia pontificalis* – MGH, SS, XX, s. 534-535; William of Newburg, *History*, tr. J. Stevenson – In: *The Church Historians of England*, vol.IV, part II, London, 1861, lib. I, ch. XX.

17 Т.е. заменил ги с византийски православни духовници.

18 Става дума за експедицията на император Йоан II Комнин (1118-1143) срещу управляващия в Антиохия Раймонд дьо Поатие (1136-1149) в 1137 и 1142-1143. По време на втората кампания Йоан II Комнин умира, дезигнирайки за свой наследник Мануил.

към земите, които баща му е искал, и вече е изтръгнал от принца омаж¹⁹ и издигайки олтар срещу олтар, презирайки патриарха на Петър, установил свой в града. Нека да бъде ваше решението дали трябва да пощадите този, при чието управление Кръста Христов и Гроба не са закриляни и след чието унищожение нищо няма да ги заплашва“.

След като завърши да говори епископа, на някои се харесало това, което казал. Обаче мнозина, на които не се харесаха думите му, отговориха по подобен начин²⁰: „За тяхната вяра не можем да съдим без да знаем закона. Това, че е нападнал Антиохия е било лошо, но все пак може да е имал справедливи причини, които ние не знаем. Сигурно е, че наскоро кралят е говорил с папата и относно това не е получил нито предписание, нито съвет. Ние знаем, а и той, че трябва да посетим Гроба Господен по заповед на папата и да измием нашите грехове с кръвта на езичниците или тяхното покръстване. Обаче сега може да обсадим най-богатия град на християните и да се обогатим, но ще трябва да убиваме и да бъдем убивани. Следователно, ако убийството на християни измива греховете, то да се сражаваме. И също така, ако стремежът не се наранява от нашата смърт, ако да умреш за придобиване на богатства е толкова важно, колкото да спазим нашия обет и подчинението към върховния първосвещеник, тогава ще ни се хареса богатството и нека се подложим на това без страх от смъртта.”

Такъв беше техният спор и привържениците на всяко от мненията се водеха от правото. Все пак аз считам, че щеше да спечели епископът, ако гърците не бяха взели връх повече със измама, отколкото със сила. Те, като подозираха нашето забавяне²¹, не смееха да ни подканват да преминем, но изтегляйки част от пазара, ни въодушевяваха да преминем посредством слухове за алеманите. Първо ни известиха, че турците са събрали многобройна армия и че алеманите са унищожили четиринадесет хиляди от тях без загуба. След някой и друг ден те по-усилено ни

19 Експедицията на Мануил стартира в 1144, а притиснат, след падането на Едеса, Раймонд започнал ефективни преговори в 1145. След като антиохийският владетел се покаял на гроба на Йоан Комнин, положил омаж пред император Мануил.

20 Сред тях трябва да е бил и епископа на Лизьо Арнулф (1142-1182), който оглавявал провизантийската група във войската, която имала силен фламандски характер.

21 Сред ромеите съществували опасения за евентуален съюз на Луи с крал Роже Сицилийски.

убедиха да извършим нещастното си преминаване посредством по-щастливо събитие – понеже ни известиха, че алеманите са достигнали Икониум и преди тяхното пристигане уплашеното население избягало от тях. И понеже те бързали напред, то единият император пишел на другия²², така че да дойде и това, което било придобито без усилие от негова страна, той²³ да го овладее, за да го защитава²⁴. По този начин войската беше възбудена и започна да негодува срещу забавянето на краля и някои завиждаха за богатството, а други за славата им [на германците]. Така кралят беше победен, както от призивите на гърците, така и от недоволството на своите, и премина²⁵ преди да дойдат очакваните, а императорът приготви толкова бързо, колкото и с желание, многобройни кораби за преминаването.

Обаче кралят прекара пет дни край Ръкава, изчаквайки част от войската си и отново пет дни отвъд, изтърпявайки коварството на гърците. Те, най-последно, имаха възможността, която очакваха и започнаха да разкриват помислите си, но все пак и лудостта на нашите им позволи да разкрият своята злонамереност. Въпреки това, мнозина наричаха техните дела спрямо нас не зло, а отмъщение. Този, който знае само част от състоянието на нещата, то той и съди само частично, но не може да отсъди правилно този, който не е запознат изцяло със случая. Понеже гърците можеха да бъдат наранени, но не и умиротворени. И ето че преминахме и ни последваха корабите с храна и хората, обменящи парите. Разстлаха богатствата си на брега, масите им блестяха от злато и се огъваха от сребърните съдове, закупени от нас. Идваха от войската хора, които извършваха бартер за припаси, присъединяваха се към тях и такива, които желяеха чуждите припаси. По този

22 т.е. Конрад пишел на Мануил.

23 Мануил.

24 Тази информация на Одо е доказателство за липса на особено добра комуникация между двете кръстоносни армии, тъй като сведенията за подобни близки отношения между Мануил и Конрад контрастират с известията за тежкия конфликт, разиграл се в околностите на Константинопол, между източния и западния император - *Otonis et Rahewini Gesta Friderici I imperatoris* – MGH, SS, *rer. Germ.*, XLVI, lib. I, cap. XLVII; Kinnamos, J. *Deeds of John and Manuel Comnenus*, tr. Charles M. Brand, New York, 1976, lib. I, § 12-16; Lamma, P. *Comneni e Staufer. Ricerche sui rapporti fra Bisanzio e l'occidente nel secolo XII*, vol.1, Roma, 1955, 43-83; Stephenson, P. *Byzantium's Balkan Frontier*. Cambridge, 2000, 211-238; Magdalino, P. *The Empire of Manuel I Komnenos, 1143-1180*. Cambridge, 1993, 41-66.

25 16 или 17 октомври 1147.

начин, един ден, някакъв фламандец, достоен да бъде бит с камшик и да гори в Ада, виждайки огромните богатства и заслепен от прекомерно желание, извика: „Havo! Havo!²⁶”, грабейки, каквото желяеше. По този начин със смелостта си и стойността на плячката въодушеви и други подобни нему към престъпления. И понеже на всякъде имаше глупци (тъй като при смяната на парите имаше колкото хора без работа, толкова и глупци), то всички, които имаха пари, незабавно се разпръснаха във всички посоки. Шумът и безумието нарастнаха, сергиите започнаха да падат, златото беше тъпкано и грабено. От страх пред смъртта ограбените обменители побягнаха и корабите приеха бегълците и потеглиха от брега, отнасяйки много от нашите, които купували храна, към града. Тези хора бяха бити и ограбени там. Така градът ограби като врагове тези, които имаше за гости.

След като тези неща бяха известени на краля, той беше обхванат от гняв и изиска злотвореца, който, след като беше предаден от графа на Фландрия²⁷, бе обесен на място, така че да бъде видим от града. След това [кралят] побърза да потърси изгубеното, да даде опрощение на връщащите го, да заплаши с подобно наказание криещите, и за да не се засрамят или уплашат от неговото присъствие, то заповяда да връщат всичко [откраднато]на епископа на Лангр. На следващия ден бяха извикани тези, които бяха избягали, и получиха изцяло това, за което можеха да се закълнат, че са изгубили. Мнозина поискаха повече, отколкото трябваше, но кралят предпочете да възстанови това, което липсваше, от своето вместо да наруши мира на войската си²⁸.

След като извърши това, той избра Арнулф, епископ на Лизьо, славен със своето красноречие и благочестие, и канцлера Бартолому, които да поискат хората и изгубените стоки от императора, както и да бъде възстановен пазарът за войската. И понеже кралят ги „пришпори“, тъй като винаги бързаше да поправи грешките, те преминаха рано сутринта и влязоха в двореца благодарение на пазителите [aedituum

26 Вероятно възклицанието произлиза от латинското habere (имам) или фламандското have (богатство).

27 Граф Тибо (1127-1168).

28 Тези действия на краля показват както слабата дисциплина на френската армия, така и една от основните причини за постоянните молби, отправяни към абат Сюже за осигуряване на пари.

], но не можаха да говорят с „идола“²⁹. Този ден пратениците се успокоявали един друг, гледайки рисунки вместо храна и с падането на нощта се задоволили с мраморния под вместо легло и дюшек. Обаче на следващия ден, след като онзи нечестивец се надигнал около третия час, извикани отидоха пред него въздържани, гладни и недоспали, постигнаха целта на пратеничеството си относно удовлетворението на неговите хора и оплакванията на нашите и би направил епископът императора, със сладко и мъдро красноречие, сговорчив, ако тази змия можеше да бъде очарована от някого, но в съответствие със змийския си нрав, глух и напоен с отрова³⁰, той се променил от онзи, който бяха виждали по-рано, или всъщност се разкрил, какъвто по-рано не го познаваха поради покривалото на измамата. Все пак епископът настоя и отчасти постигна целта си – войската имаше пазар и беше дадено на peregrinите, загубили своите притежания, да си тръгнат. А онзи казал, че възнамерява да говори с краля и скоро ще изпрати пратеници. А личната нужда подтикваше епископа да се оттегли, за да не би да трябва да пости за трети ден там.

Така императорът демонстрираше доброта, за да може повече да навреди, предоставяйки пазар, но оскъден, възнамерявайки да говори с краля, но късно. Така докато пратениците отиваха и се връщаха изминаха много дни и франките изядоха приготвеното за пътя. Императорът искаше кралят да се върне в двореца, а кралят от своя страна искаше срещата да стане на неговия бряг или в морето, където да бъдат при равни условия. Тогава императорът разкри чрез пратеници това, което внимателно отлагаше – поиска една родственица на краля, която кралицата водеше със себе си, за съпруга на своя племенник, както и бароните да положат омаж пред него³¹. В замяна обещавахе водачи за пътя, както и подходящи пазари и обмен на пари навсякъде. Също така да се плякосва там, където няма тези неща и ако някой

29 Вероятно Одо подчертава характерния византийски церемониал и императорско официално облекло, които се стремят да засилят почитта към василевса, считан за заместник и представител на Христос на земята и свещен по природа.

30 Псалми 58:4.

31 Тези искания на Мануил са засвидетелствани още в кореспонденцията му с папа Евгений III и представляват продължение на традиционната политика на дядо му Алексей I Комнин при взаимоотношенията му с кръстоносците - *Epistola Manuelis Graecorum Imperatoris ad Eugenium* - *Recueil des Historiens des Gaules et de la France*, XV.

град отказва да съдейства, то да бъде превзет, но след като бъде плячкосан, то да бъде оставян неокупиран. Предлагаше и на краля дарове, достойни за крал, и на бароните дарове според тяхното достойнство.

След като чува тези предложения, то отново трябваше да отложат делото. Първо, защото тогава графът на Морин³² и маркизът на Монфера³³ (чичовци на краля), графът на Оверн³⁴ и мнозина други, които очаквахме, построиха лагера си отвъд града пред нашия поглед, и второ, тъй като бароните не бяха доволни от императорското искане. Обаче гърците, които обичайно притискат хората да преминават, забавяха [преминаването] чрез множество пречки. Тогава избрани рицари се разпръснаха по планините и ни осигуряваха по пътя и престоите, и снабдяваха армията чрез плячката със загуба за гърците. Купувайки кораб за своите, те така предложиха това, което биваше забранявано и като преминаха, посрещнаха тези, които очакваха. Междувременно, докато това, което изискваше императорът беше съмнително, графът на Перш Робер³⁵, брат на краля, тайно отстрани от кралицата своята родственица, освобождавайки себе си и някои други барони от омаж към императора и родственицата си от брак с неговия племенник. Така той потегли към Никомедия, а кралят заедно с епископите и другите барони обсъди императорското предложение. Говориха мнозина, но най-вече епископа на Лангр: „Ето, проклетникът разкрива това, което по-рано криеше. Изисква омаж от вас, на които можеше да бъде роб, обещавайки безсрамно това, което победата трябваше да придобие. Ние обаче, обични, предпочитаме честността пред удобството; нека да придобием със сила това, което ни обещава сякаш на хора алчни и страхливи. Понеже е срамно сега, когато имаме толкова славен господар, то да полагаме омаж пред един неверник.“

Все пак други, чийто брой и доводи надделели, отговориха по този начин: „И по обичай, след краля можем да имаме множество сеньори, от които да притежаваме

32 Граф Амадей II, син на Юмбер II и Жизел Бургундска, умира в Никозия по време на кръстоносния поход в 1148.

33 Гийом III, син на маркиз Рение и Жизел Бургундска, бил близък съратник на Конрад III (1138-1152) и Фридрих I Барбароса (1152-1190).

34 Гийом VIII (1145-1155), умира в 1169.

35 Граф Робер I дьо Дрьо (1132-1184), носи титлата граф на Перш благодарение на брака си с Арвис от Еврьо в 1144. Той бил трети син на Луи VI.

фиефи, но ние съблюдаваме верността си преди всичко към него. Ако считаме това за срамно, то нека да унищожим традицията. Сега обаче, императорът, страхувайки се за себе си, иска от нас омаж. И следователно, ако е срамно той да се страхува от нас, ако е безчестно да направим за императора това, което правим за по-нисши хора, то да се откажем. Ако обаче императорския страх или обичайното ни действие нито нанася несправедливост на краля, нито ни засрамва, то нека уважим традицията си. Нека да премахнем страха му в името на нашия интерес. Ние искаме провизии, поглеждайки към нуждата на пътуването. Никой от нас не познава тази земя, така че е необходим водач. Ние се отправяме срещу езичниците, нека да се радваме на мир с християните.“

Докато тези неща бяха извършвани, почти всички, които кралят очакваше, преминаха. Мъчно е за мен да изброя техните имена, понеже видях ненавременната им смърт (а и това вероятно би било досадно за четящия, който търси полезни и стойностни примери). И понеже сам императорът беше последната причина за забавянето, то кралят заповяда лагера да бъде преместен. Онзи, чувайки това, като изпрати пратеници, побърза след него, определяйки един замък за техния разговор, където, за да подсигури своята безопасност, съоръжи флота в близкото море. Кралят обаче, като завиждаше на алеманите, за чиято добра слава беше радостен да чуе, искаше бързо да постигне подобна слава и нито желаше да бъде бавен, нито обаче отказа срещата. Така, докато армията напредваше, се завърна, водейки със себе си цвета на бароните и множество леко въоръжени рицари. Въпреки че едва понасяше факта, че императорът иска от неговите хора омаж, то в името на службата Господна считаше, че е полезно това, което обещал. Ако императорът беше християнин, то трябваше да действа без всякаква принуда, но той казваше, че се страхува от нашия народ, от който вече имаше опит в своето царство и че ако не му дадат със сигурност такова удовлетворение и гаранция, ще ги лиши от всичко. Кралят обаче, като беше въодушевен да върви срещу езичниците, предпочете да смекчи своята твърдост пред неговото желание, отколкото по някакъв начин да забави Божията служба.

Събирайки се, първо изложиха споразуменията, а именно кралят да не отнема от императора нито крепост, нито град, който се намира под юрисдикцията му. Това достатъчно рационално и скромно желание беше последвано от друго – равно по щедрост, но лъжливо – обещание. Понеже, за да отговори с имперска благодарност на кралския мир, то [василевсът] добави, че двама или трима от неговите големци ще пътуват с краля, водейки го по правилния път и осигурявайки подходящ пазар навсякъде. Където обаче липсвал подобен пазар, то щял да понесе ограбването на замъците и завладяването на градовете без раздор, ако, след като съберат плячката, оставят земята неokuпирана. В това време крал Роже Апулийски воюваше с него силно и успешно и овладя множество територии. Ако срещу него можеше да постигне съюз с нашия крал, то щеше да изсипе върху него цялото изобилие на съкровищниците си. Но понеже не успя да го склони на това нито с постоянни молби, нито с невероятни обещания, то се съгласи да бъдат във взаимен съюз по отношение на гореказаното. След това, като изтръгна от бароните омаж и след като кралят с бароните бяха почетени с достатъчно имперски дарове, Луи побърза да последва армията си. Онзи светотатник, обезчестен с нова фалшива клетва, остана без следа от страх, осигурявайки нужния за дълъг период от време пазар само в продължение на няколко дни и никога не изпращайки обещаните водачи.

На този ден слънцето видяло престъпление, което не могло да се понесе, но за да не изглежда, че се равнява на предателството на Господа, то само половината слънце остана да служи на света, а другата половина се закри. Така, след като войската, оставена от краля, напредваше и видя слънцето във формата на половин хляб през по-голямата част от деня, се уплаши да не би онзи³⁶, който светеше с вяра над останалите, затоплен от любов, и притежаващ небесната надежда, да е бил лишен от някаква част от своята светлина поради предателството на гърците. Но се случило нещо друго, по печал равностойно – понеже императорът на алеманите, предаден от своя водач и оставен тайно от него в тесни планини, бил принуден да отстъпи, след като много от неговите рицари били убити от турските стрели, както ще разкажем след това. Така че след това научихме какво означава и правилно

36 Френският крал.

обяснихме небесния феномен, научавайки, че нашият крал и алеманският са едно слънце, понеже светят със светлината на една вяра и че половината от това слънце светеше, другата половина скри лъчите си, когато алеманите отстъпвали, докато кралят, воден от обичайната си ревност продължавал да напредва.

Завършва книга четвърта

Започва книга пета

Константинопол е горд с богатствата си, коварен в обичаите си, развален във вярата си; така както поради своите богатства се страхува от всички, така и е заплашен от всички поради неверността и измамите си. Ако обаче нямаше тези грехове, то щеше да бъде предпочитан пред всички други места поради умерения климат, голямата плодородност на почвата и удобството за преминаване при [походите за] разширяването на вярата. Понеже притежаваше Ръкава на Свети Георги, който е море богато на риба и сол и река, която на големина може седем или осем пъти да се преплува от единия до другия край без проблем в рамките на един ден.

Отвъд е Романия, земя изключително обширна и пресечена от скалисти планини, която на юг достига чак до Антиохия, а на изток до Турция. Въпреки че цялата е била под гръцка власт, то сега турците владеят голяма част от нея, а след като прогонили гърците, то те унищожили другата част от областта. Но, където гърците владеят укрепленията, то двата народа си делят доходите. В такова подчинение държат това, което мъжеството на франките, когато търсели Йерусалим³⁷, освободило; и безпомощният народ би загубил всичко, ако не се защитавал с наети рицари от различни народи, възвръщайки си златото със злато.

37 С помощта на участниците в Първия кръстоносен поход (1096-1099) Алексий Комнин възстановил властта си над Никея, Смирна и обширни райони в Западна и Южна Мала Азия до Антиохия.

Все пак винаги губел (но притежавайки много, то не можел да загуби всичко от раз), понеже чуждите сили не са достатъчни на лишения от собствени. Така Никомедия първа се показа пред нас, разположена сред тръни и храсти, доказваща с величествените си руини някогашната си слава и слабостта на сегашните си господари. Напразно я свързваше с морето проток, който, започвайки от Ръкава, след три дни се спира в нея.

От този град³⁸ към Антиохия се отправят три пътя - неравни по дължина и твърде различни по качество. От тях този, който върви на ляво е по-кратък. Ако няма препятствия, то се изминава за три седмици, но след дванадесет дни достига Икониум, най-благороден град и седалище на султана, а след други пет, през земите на турците, се достига земята на франките. Следователно силна войска, подкрепена от вярата и числеността си, малко би мислила за тези неща, ако не се плаши от планинския сняг през зимата. Пътят, който върви на дясно, е по-мирен и изобилен, но морските извивки тройно забавят пътуващите, тъй като там има реки и потоци, които да предизвикват страха през зимата на мястото на снега и турците. Средният път комбинира предимствата и недостатъците на другите два - по-дълъг от по-късия, но по-сигурен, по-къс от по-дългия и по-сигурен, но по-беден. Така и алеманите, които вървяха пред нас се разделили – мнозина заедно с императора се устремили по левия път към Икониум с лоши знамения, докато останалите, начело с брат му, поели по десния път, поемайки по злощастен маршрут. На нас обаче се падна средната съдба, която комбинираше нещастията на другите две. Така след като оставихме назад Никея и лагерувахме край езерото, бивайки въодушевени благодарение на гръцките слухове да побързаме след алеманите и дори да ги изпреварим, ето че дойдоха благородни рицари³⁹, изпратени от техния император към краля и ни известиха с плач, че, противно на нашето желание и преценка, те са избягали към Никея.

След като чува това, нашите изпаднаха в изумление и се натъжиха и се слисаха от жалост, че толкова силна армия се е провалила така внезапно и че враговете

38 Всъщност трите пътя започват от Никея и това е сред малкото географски грешки на Одо.

39 Сред тях бил и херцог Фридрих Швабския (бъдещия император Фридрих Барбароса).

Господни и наши са триумфирали с такава лекота над съюзниците ни. Пратениците бяха разпитани за реда, начина и причината за подобно нещастие, но може би всичко това беше казано неправилно, понеже безредието няма ред, нито смъртта начин, нито пък имало разумна причина. Все пак има начало и край всяко зло, както тези, които могли да избягат от това злощастие ни посочиха. Достатъчно справедливо те първо били собствени обвинители, тъй като твърде много се доверявали на собствените си сили и по този начин често и силно нанасяли обида на Господа. След това проклели Константинополския „идол“, който, след като им дал водач и предател по пътя, направил колкото могъл да унижи християнската вяра и да утвърди езичеството, вдъхновил техните страхливи души, а нашата ревност охладил. Понеже водени от неговия водач към Никея, било им заповядано да се натоварят с припаси за осем дни и с тях да изминат пътя до Икониум. Обаче, след като и храната, и дните привършили, те си мислели и че пътя е свършил, но обкръжени от безкрайното множество на планини и скали, то и не можели да си представят къде би свършил пътят им. Все пак подмамани от своя водач (или по-скоро палач), страдали утро след утро до третия ден и били въвличани все по-надълбоко в безпътни планини. Най-накрая, вярвайки, че армията е погребана жива, предателят избягал една нощ по някакви преки пътища, само нему известни, и свикал огромно множество турци при жертвата. Така на зазоряване на следващия ден, когато знаменосците по своя обичай търсели своя водач, а те вече му били и ядосани, а не го намерили, то внезапно видели, че турците са заели планинските зъбери; те били натъжени най-много за това, че този, когото търсели, избягал без да получи достойна за своето престъпление награда⁴⁰.

Тези събития станаха известни на императора не само от донесението на неговите хора, но и по слънцето. И така той се консултирал със своите най-мъдри хора, но било късно, понеже трябвало да изберат не доброто пред лошото, ами най-малката злина. Трябвало или да продължат, или да се върнат, но гладът, враговете и непознатият планински лабиринт възпрепятствали напредването им, а страхът от

⁴⁰ Версията за предателството на Одо е много сходна с представената от Гийом от Тир, но не получава потвърждение в личната кореспонденция на Конрад до абата на Корве Вибалд.

безчестие и гладът по равно пречели на отстъплението. Все пак в последното имало някаква надежда да избягат, но със срам; в другия случай ги чакала сигурна смърт без полза и похвала. Тогава какво да направи тяхното гладно мъжество? Да избягат в името на службата Божия тези, които за себе си не биха избягали? Дали да отстъпят и да умрат напразно тези, които запазени биха могли да служат на Господа? Със сигурност предпочитали славната смърт, отколкото срамния живот, но ако срамът е сигурен и при двата варианта, то по-добре е да бъдат спасени безчестно, но с усилни дела, отколкото да погинат безчестно макар и без порицание. Стигайки до такова решение, алеманите направили това, което нямали обичай да вършат – проклинайки отстъплението, но приемайки присъдата, защото времето изисквало обновление⁴¹ и за това направили, каквото могли и поискали, каквото трябвало. Всички се въоръжили, за да издържат на глада (имайки само слаби и умиращи коне за храна) и един изтъкнат граф, на име Бернхард⁴², сам заедно с хората си се сражавал с преследващите ги врагове. Докато се оттегляли наредени по този начин, търсещите храна увеличили времето и разстоянието, на което ходели, а усилията и глада покопавали силите им. Турците ги изпитвали малко по малко, и, като разкрили слабостта им, ги нападали от ден на ден по-ожесточено. На края славният граф, достоен за възхвала и скръб, докато изчаквал немощните и подкрепял слабите, то армията преминала някаква планина и той останал сам от другата ѝ страна да прекара нощта. Там и тогава турците го заобиколили от далече и го обсипали със стрели и така без вреда за себе си го убили по-лесно, отколкото се надявали. Понеже този мъж бил без лъкове и балисти и понеже гладът и изтощението били лишили воините му от бързо коне. Турците не искали да влизат в ръкопашен бой, нито пък той имал оръжия, с които да може да се защитава от далечно разстояние, нито можели изгладнелите коне да понесат рицарите му срещу враговете. Твърде достойни за оплакване са тези младежи, които, често с изваден меч, имащи животинска кожа вместо щит, докато нападали силно и смело врага, по средата на своя път били застигани от летящата смърт.

41 Евреи 9:10

42 Граф Бернхард фон Пльотцкау.

Докато Светия отец беше забранил соколите и кучетата и беше наложил ограничения за дрехите и въоръжението на рицарите, то той заповяда това мъдро и полезно, и така, който не беше послушал неговата заповед, то беше постъпил глупаво и ненужно. Но да беше инструктирал по подобен начин и пехотинците и след като бяха задържани слабите по домовете им, да беше дал на силните вместо торба меч и вместо тояжка лък, понеже винаги слабите и невъоръжените са тежест за своите и плячка за враговете.

На сутринта графът бил потърсен, той имал навика да предлага сам себе си в защита на своите хора, и било научено, че той не е дошъл при войската в уреченото време, но че по пътя той и неговите хора погинали от турските стрелци. Всички съжалили смъртта му, понеже на неговите сили и съвет твърде много се осланяли и понеже подобна смърт очаквала всички. Така всички се въоръжили, които могли, и притискани по-силно, отколкото по-рано, от глада и врага, поели напред. Понеже сега турците не стояли надалеч страхливо, тъй като знаели, че нашите нямат лъкове и бързи коне. Следователно не само атакували ариергарда, но обсипвали със стрели дори първите и средните отряди. Не съм в състояние да опиша загубите по пътя, при които самият император бил ранен от две стрели, и по който, докато едните бързали, то отслабващите оставали и по средата на безредицата дъжд от стрели убивал беззащитните. Така най-накрая умиращите достигнали Никея⁴³. Там гладните побързали към храната, която гърците продавали толкова скъпо, колкото могли при тази нужда, изисквайки копия и ризници вместо злато, така че изцяло оставили войската беззащитна и гола. Една голяма част от тях, с изчерпани сили и изгубено имущество, искайки да се прибере у дома, отишла в Константинопол, но преди да се сдобият с пазар или транспорт, от тях погинали повече от тридесет хиляди поради глада, както чухме. Обаче императорът, лишен от човешко спокойствие и уповаващ се на Божествената подкрепа, се устремил след краля с твърда решимост, искайки го за съюзник в службата Божия. Него изпратените от императора пратеници открили при езерото на Никея⁴⁴, както по-горе беше казано,

43 Вероятно на 2 или 3 ноември 1147.

44 Твърде е възможно да не са очаквали, че е толкова близо.

и му разказали това, което описахме, молейки го да пресрещне следващия го и да даде помощ и съвет на нуждаещия се. Кралят обаче, като страдаше за загубата на съюзника си като за своя, сам го пресрещна, бързо и с удоволствие, заедно с много от бароните си и чу молбите му. След това те се прегърнаха един друг и размениха целувки, които предизвикаха сълзи от благочестие. На края постановиха, че кралят ще изчака императора при замъка, който се нарича Лупар⁴⁵ и че императорът, след като се сдобие с припаси в Никея, ще побърза след краля.

От тогава гърците започнаха да отнемат пазара на нашите, но нашите не можеха да гледат изобилието и да бъдат в нужда. Следователно мнозина се разпръснаха, така че грабеха това, което с удоволствие биха купили, а други купуваха тази плячка от тях, сякаш бяха по-справедливи, ако живееха по този начин със свои средства. Така достигнаха до Лупар, където според споразумението очакваха алеманите. Те, като ни следвали, били ежедневно лишавани от живот и имущество от гърците, „както безкрилия скакалец изяжда останалото от скакалеца“⁴⁶. Най-накрая изтощеният император и неговите конници, понеже не били в състояние да избягат, колкото и малко да били враговете им, слезли отчаяно от пътя, за да им се противопоставят мъжествено с оръжия, напредвайки само посредством смелата си издръжливост. Обаче бедните, които не били възпрепятствани от багаж към бягство, побързали след краля, без да се страхуват благодарение на бедността си от алчните.

Императорът дори помоли посредством пратеници краля да побърза насреща му с военен отряд или за да погребее труповете им, или за да запази частицата живот на полуживите. За това, конетабълът Иво дьо Несл, граф на Соасон⁴⁷, по спешната молба на краля пое на път и след като обърна в бягство гърците, без труд освободи изтощените алемани. И наистина, както те самите по-късно разказваха, ако не беше дошъл толкова бързо графът, всички щели да срещнат смъртта в този час и място. Ех, колко достойна за съжаление е тази съдба, че жестоките саксонци, батавци и други алемани, от които, в древните истории четем, че някога се е плашела

45 Лопадииум.

46 Иоил 1:4.

47 Граф на Соасон от 1146 до 1178.

римската сила, сега погинали безпомощно и нещастно от козните на гърците. В правилното време ще бъде разказано и за падението на франките и ще бъде непоносима двойната скръб и двата народа ще имат винаги за какво да страдат, ако синовете им не отмъстят за смъртта на бащите си. Обаче на нас, които изтърпяхме гръцките престъпления, Божествената справедливост и това, че нашите народи не са свикнали да понасят дълго време несправедливости, дава надежда за отмъщение. По този начин ние утешаваме нашите тъжни души и за да знаят наследниците ни скръбните гръцки престъпления, то ще проследим нашите неблагоприятия.

Така, след като императорът беше доведен при палатките на краля и като беше настанен от другата страна на потока, кралят, вдъхновен и благочестив, силен и скърбящ, премина с кораб и отиде при него пеша, за да го утеши. Императорът пък, като корабкрушенец достигнал убежище, прие неговите думи с най-голяма благодарност и най-смирено го помоли за нещата, от които имал нужда. И започвайки така, достатъчно спокойно изложи своите несполуки: „Кралю, когото природата е направила мой съсед и приятел и който Господ е запазил, за да бъде мой патрон в случай на нужда, не считам, че трябва да ви излагам проблемите си, защото е ненужно да показвам на някого това, което вече сам вижда. Нещата са полоши, но да знаеш, че аз съм сърдит не на Бога, а на себе си; защото Господ е справедлив, обаче аз и моят народ сме глупци. Когато поведох от моето кралство богата и многобройна войска, ако бях отдал достойната благодарност към Давация всичко добро, може би Той щеше да запази това, което беше дал. Когато щяхме да навлизаме във варварските региони, ако бях поправил моя начин на живот и с благочестиво удовлетворение бях оплакал предишните си дела, то Господ нямаше да накаже моите осъдителни грехове. Когато предчувствах победи над турците, ако не бях възгордян от числеността на армията ми, но имах смирена надежда в Бога на армиите, то Бог нямаше да подчини откритата се горделивост. При все това благодарение на Неговата милост съм здрав и имам богатства и съм запазил желанието си да Му служа, понеже вярвам, че нямаше да оцелея богат и непокътнат

сред толкова опасности, нито щях да открия вас в момента на смъртта в моя подкрепа, ако Бог не беше провидял, че аз все още съм ценен в служението Нему. И за това не искам да бъда отделен от вашето съюзничество, вече приет от вас, нито пък да бъда поставен пръв или последен, понеже не мога да прогоня идващите насреща врагове, нито да удържа преследващите без загуби за хората от средните линии. Като изключим тези неща, то палатките ми да бъдат поставени, където поискаш. Обаче, моля моите редици да бъдат увеличени от вашите хора.⁴⁸“

След като обхванат от нова болка императорът завършил речта си, превеждана от епископа на Метц, и след като накарал сърцата на всички да заплачат, кралят, по съвет на бароните и епископите си, присъединил към императора своите чичовци – графа на Мориан и маркиза на Монфера и неговите роднини – епископа на Метц и брат му граф Рено и някои други. Също така решил, за да може поради близостта по-лесно да взима съвет от него, двамата да бъдат настанени заедно.

Завършва книга пета

48 Според Bernhardt, W. Konrad III, t. 1-2, Leipzig, 1883, s. 645 тази реч на Конрад е до голяма степен достоверна, тъй като в нея отсъства традиционната за Одо ненавист към гърците.